

TURİZM SEKTÖRÜNÜN EKONOMİDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

THE IMPORTANCE AND PLACE OF TOURISM IN ECONOMY

Öğr. Gör. Aliye AKIN
Gaziantep Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Yaşar ŞİMŞEK
Gaziantep Üniversitesi

Öğr. Gör. Adnan AKIN
Gaziantep Üniversitesi

Özet

Turizm, ülkelerin ekonomik sıkıntılar yaşadığı dönemlerde büyük bir döviz girdisi sağlayarak, cari açıklarının ve işsizliğin azaltulmasında önemli rol oynamakla birlikte ülkelerin ekonomik kalkınmasına da destek olmaktadır. Aynı zamanda turizm sektörünün emek-yoğun bir özelliğe sahip olması ülkelerde işsizliğin azaltulmasına da yardımcı olmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı; Türkiye'nin dünya turizmi içindeki payını incelemek, turizm sektörünün Türkiye ekonomisindeki yeri ve önemini ortaya koymaktır. Çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Turizm Sektörü, Ekonomik Büyüme, Türkiye'de Turizm Sektörü*

Abstract

Tourism which plays an important role to reduce current account deficit and unemployment and also help country's economic development, supports by providing foreign country inflow to its country while the country is having economic troubles. At the same time that the tourism sector's having a feature 'labor-intensive' helps to reduce unemployment. The main purpose of this study is to analyze the place of Turkey's share in world tourism and to present the place and importance of tourism sector in Turkey's economy. In this study, literature search method was used.

Key words: *Tourism Sector, Economic Growth, Tourism Sector In Turkey*

1. Giriş

Turizm, boş zaman ve tasarrufun nasıl kullanılacağına dair ekonomik bir kararlarla başlayan ve yatırım, tüketim, istihdam, ihracat ve kamu gelirleri gibi ekonomik boyutları bulunan bir faaliyettir (Toprak, 2008:83). Turizm, gelir yaratıcı etkisi, sağladığı döviz girdisi ve istihdam artırıcı özelliği ile dünya ekonomilerinin en önemli sektörlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Küreselleşme ile birlikte ekonomik önemi ön plana çıkan turizm sektörü, 21. yüzyıl dünya ekonomisinde en hızlı gelişen sektör olup; gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede ekonomik büyümenin ve gelişmenin anahtarı olarak görülmektedir (Bahar, 2006:137-138).

Dünya Turizm Örgütü'ne (UNWTO) göre, uluslararası turist sayısı 2009 yılında 882 milyon kişiye, uluslararası turizm gelirleri ise 851 milyar dolara ulaşmıştır (UNWTO, www.unwto.org.tr 20.09.2011). 1990 yılında dünya turist sayısının 435 milyon olduğu bilindiğine göre; yirmi yılda dünya turizm hareketlerinin yaklaşık iki kat arttığı görülmektedir ki, bu büyük bir gelişmenin göstergesidir. Ayrıca, Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi'ne (WTTC) göre, 2010 yılında dünya genelinde toplam işgücünün %8,6'sına denk gelen 251 milyondan fazla insan turizm sektöründe istihdam edilmektedir (Ünlüönen ve Şahin, 2011:6). Bu nedenle turizm; başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere, turizm potansiyeline sahip birçok ülkede; istihdama, gelir düzeyine, dış ve iç borç yükünün hafiflemesine, ödemeler dengesine ve sonuçta ülke insanının refah düzeyinin yükselmesine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır (Bahar, 2006:138).

Türkiye'de turizm sektörü özellikle 1980'lerden itibaren önemli bir gelişme göstermeye başlamış ve ülke ekonomisine ciddi boyutlarda katkı sağlayan gelir kaynaklarından biri durumuna gelmiştir. Ayrıca dünyadaki çok sayıda turist için de Türkiye popüler bir turist çekim merkezi haline almıştır. Özellikle 1983–1989 yılları arasında turist sayıları ve turizm gelirleri bakımından Türk Dış Turizminin, diğer geleneksel turizm gelirlerine göre artış oranı bir önceki yılla karşılaştırıldığında %127 ile rekor düzeye çıkmıştır. Turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı 1980 yılında %0,6'dan, 2001 yılında % 6,9'a; bununla beraber turizm gelirlerinin toplam ihracat içindeki payı da aynı dönemlerde %11,2'den %28,8'e yükselmiştir (<http://www.turizm.gov.tr.15.02.2011>). Turizm, Türkiye için önemli bir döviz kaynağı oluşturarak, yeni istihdam olanaklarının meydana getirilmesinde dolayısıyla da işsizliğin azaltılmasında ve ödemeler dengesi problemlerinin giderilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle de, turizm sektörü, Türkiye'nin ekonomik büyüme stratejisinde kilit sektör olarak kabul edilebilecek bir konuma ulaşmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle, turizm sektörünün dünya ekonomisindeki yeri ve önemi hakkında istatistiki bilgiler verilmiş olup, daha sonra Türkiye'de turizm sektörünün milli gelir, ödemeler dengesi, istihdam ve yatırımlar üzerinde yarattığı ekonomik etkiler incelenmiştir.

2. Turizm Sektörünün Dünya Ekonomisindeki Yeri

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, turizm, küreselleşmenin de etkisiyle dünya ekonomisinde en hızlı gelişen ve değişen sektörlerden biri haline gelmiştir. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği, iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler, ulaşım araçlarındaki hız, konfor, kapasite ve

fiyat faktörlerindeki gelişmeler, küresel seyahatin demokratikleşmesi, yatırımlar, hisse devirleri, sermaye akışkanlığı, finans ve banka sektörlerinin turizm endüstrisiyle bağlarının güçlenmesi, uluslararası turizmin gelişmesine büyük bir önem kazandırmıştır (Çeken, Dalgın ve Karadağ, 2008:72, Yarcan, 1998:74).

Ayrıca; ülkeler arasındaki coğrafi sınırların kalkması, farklı kültürlerle sahip milletlerin birbirlerini tanınması, kaynaşması, dünya genelinde ortak dillerin kullanılması ve kültür alışverişinde bulunmaları turizm sektörünün gelişmesini sağlayan etkenler arasındadır (Çeken ve Ateşoğlu, 2008:139).

Turizm endüstrisi hem gelişmekte olan hem gelişmiş ülkeler açısından oldukça önemlidir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, turizmi ekonomik gelişme için itici bir güç olarak görürken, gelişmiş ülkeler, ekonomik dengelerini koruyabilmek amacıyla turizmi dengeleyici bir faktör olarak değerlendirirler. Dünya genelinde turizmin yukarıda ifade edilen önemini anlayan ülkeler, bu sektöre önemli yatırımlar yapmakta ve sektörün gelişimi için önemli plan ve politikalar belirlemektedir (Çeken ve diğer, 2008:74). Plan ve politikalar belirlenirken, uluslararası turizm pazarından en yüksek payı almak için, turist çeken ülkeler arasındaki rekabet de giderek artmaktadır.

Genel anlamda uluslararası turizm hareketlerinin gelişimi değerlendirildiğinde 1950’de 25,3 milyon kişi, 1965 yılında 100 milyon kişi uluslararası turizm hareketlerine katılmış, bu sayı 1995’de 567 milyon ve 2006 yılında 846 milyon kişiye ulaşmıştır. Ayrıca; 1980–2006 yıllarını kapsayan dönemde turist sayısı dünyada %332 artarken, aynı dönemde turizmden sağlanan gelirden de büyük artışlar gerçekleşmiştir (Çeken ve diğer, 2008:77).

Tablo 1.Bölgelere Göre Uluslararası Turist Hareketleri

	Uluslararası Turist Varışları (Milyon)							Pazar Payı %	Değişim %		Yıllık Büyüme Ort. %
	1990	1995	2000	2005	2008	2009	2010		2010	09/08	
Dünya	435	528	675	798	917	882	940	100	-3.8	6.6	3.4
Avrupa	621.5	304.1	385.6	439.4	485.2	461.5	476.6	50.7	-4.9	3.3	2.1
Kuz. Avrupa	28.6	35.8	43.7	57.3	60.8	57.7	58.1	6.2	-5.1	0.8	2.9
Batı Avrupa	108.6	112.2	139.7	141.7	153.2	148.6	153.7	16.3	-3.0	3.4	1.0
Merkez/Doğu Av.	33.9	58.1	69.3	8.5	100.0	90.2	95.1	10.1	-9.9	5.4	3.2
Akdeniz/Güney A	90.3	98.0	133.0	153.0	171.2	165.1	169.7	18.1	-3.6	2.8	2.5
Asya Pasifik	55.8	82.0	110.1	153.6	184.1	180.9	203.8	21.7	-1.7	12.7	6.3
Kuzey-Doğu Asya	26.4	41.3	58.3	85.9	100.9	98.0	111.6	11.9	-2.9	13.8	6.7
Güney-Doğu Asya	21.2	28.4	36.1	48.5	61.8	62.1	69.6	7.4	0.5	12.1	6.8
Oknyasya	5.2	8.1	9.6	11.0	11.1	10.9	11.6	1.2	-1.7	6.1	1.9
Güney Asya	3.2	4.2	6.1	8.1	10.3	9.9	11.1	1.2	-3.6	11.9	6.2
Amerika	92.8	109.0	128.2	133.3	147.8	140.6	149.8	15.9	-4.9	6.4	1.6
Kuzey Amerika	71.7	80.7	91.5	89.9	97.7	92.2	98.2	10.5	-5.7	6.6	0.7
Karâipler	11.4	14.0	17.1	18.8	20.1	19.5	20.1	2.1	-2.8	3.0	1.6
Merkez Amerika	1.9	2.6	4.3	6.3	8.2	7.6	7.9	0.8	-7.4	3.8	6.2
Güney Amerika	7.7	11.7	15.3	18.3	21.8	21.3	23.5	2.5	-2.3	9.7	4.4
Afrika	14.8	18.9	26.5	35.4	44.4	46.0	49.4	5.2	3.7	7.3	6.4
Kuzey Afrika	8.4	7.3	10.2	13.9	17.1	17.6	18.7	2.0	2.5	6.2	6.2
Sahra Altı Afrika	6.4	11.6	16.2	21.5	27.2	28.4	30.7	3.3	4.4	8.0	6.6
Orta Doğu	9.6	13.7	24.1	36.3	55.2	52.9	60.3	6.4	-4.3	14.1	9.6

Kaynak: UNWTO, http://mkt.unwto.org/sites/all/files/docpdf/unwtohighlights11enhr_1.pdf Erişim: 20.09.2011

Dünya turizmi, 2008 sonu 2009 yılı başlarında yaşanan küresel mali kriz ve ekonomik durgunluktan etkilenmiş olup; 2010 yılında beklenen performansı göstererek büyümeye kaldığı yerden devam etmiştir. Dünya çapında, uluslararası turizm faaliyetine katılanların sayısı, bir önceki yıla göre %6,6 değişim göstererek, 2010 yılında 940 milyona ulaşmıştır.

Tablo 1’de görüldüğü üzere 2000–2010 yılları arasında turizm sektöründe dünya genelinde yıllık ortalama büyüme oranı %3,4 olarak gerçekleşmiş, Asya Pasifik (%6,3), Afrika (%6,4), ve Ortadoğu (%9,6) bölgelerinde turizm sektörü dünya ortalamasının üzerinde büyümüştür. Avrupa Bölgesi, uluslararası turizm hareketleri açısından bir gerileme yaşamasına rağmen, 2010 yılı verilerine göre %50,7’lik pazar payı ile en çok turist alan bölge özelliğini korumaktadır. Amerika Bölgesi 2009 yılındaki düşüşe göre, %6,4’lük bir toparlanma gösterse de 2010 yılında beklenen turizm hareketliliğini sağlayamamıştır.

Dünya Turizm Örgütü tarafından hazırlanan “Turizm 2020 Yılı Vizyonu” çalışmasına göre; 2020 yılında dünyadaki turist sayısının 1,5 milyar kişi, toplam turizm gelirlerinin ise 2 trilyon ABD doları olacağı ifade edilmektedir. Yapılan tahminlere göre, 2020 yılında Avrupa’yı ziyaret edecek turist sayısının 717 milyon kişi olacağı ve bu sayı ile Avrupa’nın en çok turist kabul eden bölge olmayı sürdüreceği ancak büyüme ortalamasının %3,1 olarak, dünya ortalamasının altında kalacağı öngörülmektedir. Ayrıca, 2020 yılına ait uluslararası toplam turizm pazarının %49,2’si Almanya, Japonya, ABD, Çin, İngiltere, Fransa, Hollanda, Kanada, Rusya Federasyonu ve İtalya oluşturulacaktır. Çin’in de yer aldığı Doğu Asya/Pasifik Bölgesi yıllık %6,5 büyüme ile pazar payını %25,4’e yükseltecek ve %18’de kalan Amerika’nın da önünde yer alacaktır (<http://unwto.org/facts/eng/vision.htm> 20.09.2011).

Tablo 2. Bölgelere Göre Dünya Turizm Gelirleri

	Uluslararası Turizm Gelirleri (Milyar Dolar)		Pay %
	2009	2010	2010
Dünya	851	919	100
Avrupa	410.9	406.2	44.2
Kuzey Avrupa	58.6	59.2	6.4
Batı Avrupa	143.8	142.0	15.5
Merkez/Doğu Avrupa	47.4	47.7	5.2
Akdeniz/ Güney Avrupa	161.3	157.4	17.1
Asya Pasifik	203.1	248.7	27.1
Kuzey-Doğu Asya	101.2	122.4	13.3
Güney-Doğu Asya	53.5	68.0	7.4
Oknayusya	33.5	39.4	4.3
Güney Asya	14.9	18.9	2.1
Amerika	166.2	182.2	19.8
Kuzey Amerika	119.2	131.2	14.3
Karaipler	22.6	23.6	2.6
Merkez Amerika	6.1	6.8	8.0
Güney Amerika	18.3	20.6	2.2
Afrika	28.8	31.6	3.4
Kuzey Afrika	9.9	10.0	1.1
Sahra Altı Afrika	18.9	21.6	2.4
Orta Doğu	42.0	50.3	5.5

Kaynak: UNWTO,

http://mkt.unwto.org/sites/all/files/docpdf/unwtohighlights11enhr_1.pdf

Erişim: 20.09.2011

Uluslararası turizm gelirlerinin gösterildiği Tablo 2 incelendiğinde, dünya genelinde tüm bölgelerde turizm gelirlerinde bir artış yaşandığı görölmektedir. 2009 yılında 851 milyar dolar olarak gerçekleşen toplam dünya turizm gelirleri 2010 yılında bir önceki yıla göre 68 milyar dolar artış göstererek 919 milyar dolara ulaşmıştır. Uluslararası turizm gelirleri, uluslararası turist varışlarında olduğu gibi yine üç bölgede (Avrupa, Amerika, Doğu Asya ve Pasifik) yoğunlaşmaktadır. 2010 yılı verilerine göre turizm gelirlerinden en çok payı 406,2 milyar dolar ve %44,2'lik oran ile Avrupa'nın aldığı görölmektedir. Daha sonra Asya-Pasifik bölgesi 248,7 milyar dolarla ikinci ve Amerika 182,2 milyar dolarla dünya turizm gelirleri açısından üçüncü bölge durumundadır.

Tablo 3.'teki, dünyada en çok turist çeken ilk 10 ülke incelendiğinde, bu 10 ülkeye 2010 yılı itibariyle gelen toplam turist sayısının 417,5 milyon olduğu ve bu sayının dünya genelindeki toplam turist sayısının yaklaşık %45'ine karşılık geldiği görölmektedir.

2010 yılı dünya turist varışlarında ilk 10 ülke arasındaki en önemli değişlik, İspanya'nın 2. sıradan 4. sıraya gerilemesi ve Çin'in üçüncü sıraya yükselişi olmuştur. İlk on ülkeden biri olan Fransa, yaklaşık 77 milyon turist ile dünyada en çok turist çeken ülke olarak liderliğini sürdürmekte olup, turizm gelirleri açısından bir önceki yıla göre %6,2 düşüş göstermiş ve 46,3 milyar dolar ile üçüncü sırada yer almıştır. ABD dünya turizm gelirleri açısından 103,5 milyar dolar ile en çok kazanan ülke olmuştur. İspanya ise geçen yıla göre %1,2 oranında düşme göstererek 52,5 milyar dolarla 2. en çok kazan ülke olmuş ve dünyada en çok turist alan ülke sıralamasında 4. sırada yer almıştır. İtalya ise; hem dünya turizm hareketleri hem de dünya turizm gelirleri bakımından 5. sırada yerini almıştır.

2010 yılı itibariyle dünyada en çok turist alan ülkeler sıralamasında Türkiye 27 milyon turist ile 7. sırada, en çok turizm geliri elde eden ülke sıralamasında ise 20,8 milyar dolarlık geliri ile 10. sırada yer almıştır. Bu durum; dünyanın en hızlı gelişen ve büyüyen sektörü olan turizmin, dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'de de son yıllarda, büyük bir ilerleme kaydettiğini ve hızla geliştiğini göstermektedir.

Tablo 3. Uluslararası Turist Sayılarında Ve Turizm Gelirlerinde İlk On Ülke

	Ülkeler	Uluslararası Turist Varışları				Ülkeler	Uluslararası Turizm Gelirleri		
		Milyon	2010	Değişim %			Milyar Dolar	2010	Değişim %
1	Fransa	76.8	76.8	0.0	1	ABD	94.2	103.5	9.9
2	ABD	55.0	59.7	8.7	2	İspanya	53.2	52.5	-1.2
3	Çin	50.9	55.7	9.4	3	Fransa	49.4	46.3	-6.2
4	İspanya	52.2	52.7	1.0	4	Çin	39.7	45.8	15.5
5	İtalya	43.2	43.6	0.9	5	İtalya	40.2	38.8	-3.6
6	İngiltere	28.2	28.1	-0.2	6	Almanya	34.6	34.7	0.1
7	Türkiye	25.5	27.0	5.9	7	İngiltere	30.1	30.4	0.8
8	Almanya	24.2	26.9	10.9	8	Avustralya	25.4	30.1	18.6
9	Malezya	23.6	24.6	3.9	9	Hong Kong (Çin)	16.4	23.0	39.5
10	Meksika	21.5	22.4	4.4	10	Türkiye	21.3	20.8	-2.1
TOPLAM		401.1	417.5		TOPLAM		404.5	425.9	

20.09.2011 http://mkt.unwto.org/sites/all/files/docpdf/unwtohighlights11enhr_1.
Kaynak: UNWTO, pdf Erişim:

İfade edilen bu verilere gore; turizm sektörünün sürekli gelişme eğiliminde olduğu, uluslararası turist hareketlerinin ve buna bağlı olarak turizm gelirlerinin giderek arttığı, ülkelerin buyyen bu pazardan daha fazla pay almak için çabaladığı ve önümüzdeki 10 yıl içinde de turizm sektöründeki bu gelişmenin devam edeceği ortaya çıkmaktadır.

3. Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Turizm, günümüzde döviz girdisini artırıcı ve istihdam sağlayıcı özellikleriyle ulusal ekonomiye katkıda bulunan, uluslararası kültürel ve sosyal iletişimi sağlayıcı etkisi ile dünya barışının korunmasında büyük payı olan bir sektördür. Türk ekonomisinin de vazgeçilmez temel taşlarından birisi olan turizm, bugünkü dış ticaret açığına, enflasyona ve işsizliğe are arayan hkmetlerin önemle üzerinde durduğu bir konudur (Çımat ve Bahar, 2003:2).

Türkiye’de ekonomi politikalarının derinlemesine tartışılmaya başlandığı 1960’lı yıllar, turizmin öneminin de kavranmaya başlandığı yıllar olarak ifade edilmektedir. Ancak hedefler ve gerçekleşme sonuçlarına göre turizm yatırımlarına ayrılan pay 1980’li yıllara kadar toplam sabit sermaye yatırımlarının %0,7’sini geçememiştir (Demirtaş, 2000:2-4). Turizmin, bugünkü düzeyine ulaşmasında, 1982 yılında çıkarılan 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu ile sektöre sağlanan yatırım teşviklerinin ve mali desteğin çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Türkiye’nin GSMH’si içindeki turizmin payı, 1980 yılında %0,6 dan 2003 yılında %5,5’e; turizmin ihracat geliri içindeki payı aynı yıllar için %11,2’den %28’e; dış ticaret açığını kapama payı ise %6,5 den %79,2 ye çıkmıştır. Ayrıca bugün, turizm sektörü Türkiye genelinde çalışan nüfusun %5,5 ine denk gelen 1 milyonu aşkın bir istihdam yaratmış bulunmaktadır (Hepaktan ve ınar, 2010:136).

Tablo 4.Türkiye’yi Ziyaret Eden Yabancıların Milliyetlerine Göre Dağılımı
(2000–2010)

lkeler	2000	Milliyet Payı %	2005	Milliyet Payı %	2010	Milliyet Payı %
Almanya	2.277.502	21,84	4.121.424	20,8	4.385.263	15,32
Rusya	676.958	6,49	1.878.179	9,15	3.107.043	10,85
İngiltere	915.285	8,78	1.763.174	8,59	2.673.605	9,34
İran	380.877	3,65	678.621	3,31	1.885.097	6,58
Bulgaristan	381.697	3,66	1.622.764	7,91	1.433.970	5,01
Gürcistan	179.651	1,72	357.405	1,74	1.112.193	3,88
Hollanda	440.290	4,22	1.251.736	6,10	1.073.064	3,75
Fransa	449.545	4,31	679.143	3,31	928.376	3,24
Suriye	122.376	1,17	37.771	1,32	899.494	3,14
İtalya	218.785	2,10	386.553	1,88	671.060	2,34
Yunanistan	218.670	2,10	566.276	2,76	670.297	2,34
ABD	515.090	4,94	439.238	2,14	642.768	2,24
Ukrayna	174.034	1,67	380.858	1,86	568.227	1,98
Avusturya	320.582	3,07	484.200	2,36	500.321	1,75
Azerbaycan	179.788	1,72	400.703	1,95	486.381	1,70
Romanya	265.175	2,54	198.590	0,97	355.144	1,24
İsrail	312.304	2,99	388.476	1,89	109.559	0,38

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://sgb.kulturturizm.gov.tr/belge/1-90750/turizm-istatistikleri.html> Erişim:25.09.2011

Bu bağlamda turizm sektörü; ülkelerin demeler dengesine, yatırımlarına, GSMH'lerine ve istihdamına olumlu etkiler yaratmaktadır. Turizmin Türkiye ekonomisinde de yarattığı bu etkileri incelemeyen önce; ülkemizi ziyaret eden ve ülkemizin ekonomik anlamda kalkınmasını sağlayan turist profili hakkında bilgi vermek faydalı olabilir. Ülkemize yabancı turist gönderen ülkelerin belirlenmesi potansiyel turist profili hakkında bilgi verebilir. 2010 yılında ülkemize en çok ziyaretçi gönderen ülkeler sıralamasında Almanya %15,32 (4.385.263) ile birinci, Rusya Federasyonu %10,85 (3.107.043) ile ikinci, İngiltere %9,34 (2.673.605) ile nc sıradadır. İngiltere'yi İran, Bulgaristan, Gürcistan, Hollanda, Fransa, Suriye ve İtalya izlemektedir.

Tablo 4'te görüldüğü üzere 2000–2010 yıllarını kapsayan 11 yıllık dönemde ülkemizi ziyaret eden yabancıların oransal gelişimine bakıldığında; yıllardır ilk sırada bulunan Almanların oranı, 2000'de %21,84 olarak gerçekleşmiştir. Alman turistlerin oranı 2005 yılında %20,8 düzeyine gerilemiş, 2010 yılında daha da gerileme devam ederek %15,32 oranına düşmüştür. 2000 yılında İngilizlerin gerisinde yer alan Rusların oranı her yıl artarak 2010 yılında %10,85'e yükselmiştir. Bu süreçte Rus turist sayısı 4 kattan fazla artmıştır. İngiliz turistler ise, 2000'de %8,78 oranında iken, 2005 yılında %8,59'e kadar gerilemiş, daha sonra yükselişe geçerek 2010 yılında 3 milyonu aşıp %9,34'lk bir pay elde etmişlerdir. 2000 yılında 380.877 ziyaretçi sayısına sahip İranlı turistler 2010 yılında 1.885.097 kişi ile 4. sırada yer almıştır. 2000 yılında %4,31'lik payla daha st sıralarda yer alan Fransız turistler, sonraki yıllarda oransal bakımdan giderek azalmaya başlamış, 2010'da ise %3,36 ile 8. sırada yer almıştır. Gürcistan'dan ülkemizi ziyaret edenlerin oranı özellikle son yıllarda artmış, 2010 yılında 1 milyonu aşkın Gürcü turist ülkemizi ziyaret etmiştir. Ülkemizi tercih eden yabancı turist profilini ortaya koyarken, önemli hususlardan biri de ziyaretçilerin geliş amaçlarıdır. 2000–2010 yılları arasında, geliş amaçlarına göre çıkış yapan yabancı ziyaretçilerin sayıları Tablo 5'de grlmektedir.

Tablo 5. Geliş Amaçlarına Göre ıkış Yapan Yabancılar (2001–2010)

Geliş Nedenleri	2001	2005	2009	2010
Gezi, eğence, sportif, kültürel faaliyetler	6.276.298	11.464.563	15.680.337	16.726.847
Akraba ve arkadaş ziyareti	794.651	1.480.442	2.825.952	2.761.520
Eğitim	-	88.356	196.409	159.959
Sağlık	96.860	164.598	132.677	115.223
Din (Hac)	30.962	106.710	124.408	106.690
Alışveriş	829.207	1.085.802	1.142.515	1.039.331
Transit	308.428	404.940	636.604	769.815
İç (konferans, toplantı, görev)	1.243.405	1.883.429	1.397.262	1.539.647
Diğer	427.704	624.989	955.733	997.202
Berberinde giden	1.269.016	3.218.792	4.222.309	4.294.618
TOPLAM	11.276.531	20.522.621	27.314.205	28.510.852*

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=51&ust_id=14Erişim:26.09.2011

*2010 yılı Ocak-Aralık döneminde ülkemizi ziyaret eden 28.510.852 yabancı ziyaretçinin 1.632.395'i (%5,70) gnbirlikçidir.

Tablo 5'e göre, son 10 yılda gezi-eğence, sportif ve kültürel etkinlikler için ülkemize gelen yabancıların sayısı yaklaşık olarak 6 milyondan 16 milyona yükselmiştir. 2.sırada bulunan yakınları ve arkadaşları ziyaret amacı, 2001 yılından itibaren artış göstermiş ve bu amaçla ülkemize 2010'da yaklaşık olarak 2,5 milyon turist gelmiştir. 2001 yılından itibaren dini amaçlı yapılan seyahatlerin sayısında da artış gözlenmiştir.

Bir ülkenin belli bir zaman dilimindeki yabancı ziyaretçi profili, o ülkenin turistik arzının zenginliği ve özellikleri, hizmet kalitesi, pazarlara yakınlığı ve turistik yapısı ve turizmin ülke ekonomisine katkısını belirlemesi gibi konularda önemli bir göstergedir. Ayrıca, mevcut turist profilinin tespiti, ülkenin turistik potansiyelinin hangi alanlarda ve ne oranda değerlendirilebildiğini görmeye de yardımcı olduğu gibi; ülke turizmini daha da geliştirmek için neler yapılması gerektiği konusunda, yetkililere rehberlik etmektedir (Gülbahar, 2009:107).

3.1.Turizm Sektörünün Milli Gelir zerindeki Etkisi

Milli gelir, bir yıl içerisinde üretilen mal ve hizmetlerin piyasa fiyatı ile parasal tutarıdır. Gayri Safi Milli Hasıla, bir ülke ekonomisinde belirli bir sürede (bu süre genelde bir yıl olarak kabul edilir) retilen nihai mal ve hizmetlerin parasal ifadesidir. Gayri Safi Milli Hsıla'dan dolaylı vergiler (gümrük ve tekel vergileri, harçlar, bazı tkretim vergileri vb.) düşüldükten sonra kalan net gelire ise Milli Gelir olarak tanımlanabilir (Zengin, 2010:119).

Turizmin ulusal gelire etkisi önemli olmakla birlikte bu etkiyi řu şekilde ifade etmek mümkündür. Turistlerin seyahat amacıyla gittikleri ülkede; konaklama, gezi eğence, yeme içme, ulaşım, alışveriş, hediyelik eşya vb. gibi gereksinimleri karşılamak amacıyla yaptıkları harcamalar söz konusu ülkenin ekonomik olarak gelirinin doğrudan artmasına neden olacaktır. Ancak, gelir etkisi bununla sınırlı değildir. Turizm sektörünün, daha öncede belirtildiği gibi, irili ufaklı birçok sektörle ilişkili olması, elde edilen turizm gelirlerinin bu sektördeki birçok mal ve hizmetin üretim, tkretim, ihracat ya da ithalatına yol açacaktır. Elde edilen turizm gelirleri diğer sektörlerdeki üretim faktörleri sahipleri tarafından harcanarak ve ekonomi içerisinde çeşitli şekillerde el değerştirerek diğer faktör sahiplerine de gelir oluşturacaktır (Bahar ve Kozak, 2008:161-162). Türkiye'ye gelen turist sayıları, harcamaları ve turizm gelirler ve giderleri Tablo 6'da verilmiştir.

1980 yılında Türkiye'ye gelen turist sayısı 1.288.060 kişi iken bu sayı 1996 yılında yaklaşık 6 kat artarak 7.970.722 kişiye ulaşmıştır. 2000 yılında da bir önceki yıla göre yaklaşık 3 milyon daha fazla turist ülkemizi ziyaret etmiş olup, toplam 9.990.841 kişi olmuştur. 2001 yılından bu yana ülkemizi ziyaret eden turist sayılarında hiç düşme yaşanmamış aksine sürekli ve hızlı bir artış yaşanmıştır. 2010 yılına geldiğinde ülkemizi ziyaret eden turistlerin sayısı 33.027.943 kişi olmuştur.

Tablo 6. 1980–2011 Yılları Arasında Türkiye’ye Gelen Toplam Turist Sayısı, Turizm Geliri-Gideri Ve Turist Başına Ortalama Harcama

Yıllar	Gelir (1.000 \$)	**Çıkan Ziyaretçi Sayısı	Ziyaretçi Başına Ortalama Harcama (\$)	Gider (1.000 \$)
1980	326.654	1.288.060	253,6	114.738
1981	381.268	1.405.311	271,3	103.313
1982	370.320	1.391.717	266,1	108.919
1983	411.088	1.625.099	253,0	127.337
1984	840.000	2.117.094	396,8	276.806
1985	1.482.000	2.614.924	566,7	323.600
1986	1.215.000	2.391.085	508,1	313.570
1987	1.721.117	3.058.676	562,7	447.739
1988	2.355.295	4.150.300	567,5	357.966
1989	2.556.529	4.482.779	570,3	565.000
1990	3.225.000	5.190.729	621,3	520.000
1991	2.654.000	5.106.792	519,7	592.000
1992	3.639.000	6.827.392	533,0	776.000
1993	3.959.000	5.925.760	668,1	934.000
1994	4.321.000	6.410.979	674,0	866.000
1995	4.957.000	7.247.076	684,0	912.000
1996	5.962.100	7.970.722	748,0	1.265.000
1997	8.088.549	9.233.503	876,0	1.716.000
1998	7.808.940	8.878.840	879,5	1.753.900
1999	5.203.000	7.069.293	736,0	1.471.000
2000	7.636.000	9.990.841	764,3	1.711.000
2001	10.066.500	13.450.121	748,0	1.738.000
2002	11.900.900	15.214.516	782,0	1.880.000
2003	13.203.100	16.302.050	810,0	2.113.300
2004	15.887.700	20.262.640	784,0	2.524.000
2005	18.153.500	24.124.501	752,0	2.870.400
2006	16.850.800	23.148.669	728,0	2.742.300
2007	18.487.008	27.214.988	679,0	3.259.625
2008	21.950.807	30.979.979	709,0	3.506.888
2009	21.249.337	32.006.149	664,0	4.145.740
2010	20.806.708	33.027.943	630,0	4.825.214
2011*	8.472.459	13.736.311	617,0	2.522.400

Kaynak: Kùltür ve Turizm Bakanlığı, <http://www.ktbayirimisletmeler.gov.tr/belge/1-38683/turizm-istatistikleri.html> Erişim: 29.09.2011* 2011 verileri ilk altı aya aittir.** Çıkan Ziyaretçi Sayısına yurt dışında ikamet edip ùlkemizi ziyaret eden Tùrk vatandaşların sayısı da eklenmiştir.

1980 yılında elde edilen turizm geliri 326.654 bin dolar iken 1997 yılında yaklaşık 22 kat artarak 8.088.549 bin dolar olmuş, 1998 yılında %3,5 azalarak 7.808.940 bin dolara gerilemiş ve 2000 yılında da bir önceki yıla göre %46,7 artarak 7.636.000 bin dolara yükselmiştir. Aynı şekilde, 1980 yılında 253,6 dolar olan turist başına harcama, 1991 yılına kadar artış eğiliminde olmuş ve 519,7 dolara ulaşmıştır. Turist başına harcama tutarı 1995 yılından sonra inişli çıkışlı bir grafik çizmiş ve 2010’da 630 dolara ulaşmıştır. 1980–2010 yılları arasında turizm giderlerine bakıldığında, ùlkeyi ziyaret eden turist sayılarına bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini söylemek mümkündür. ùlkeyi ziyaret eden turist sayıları arttıka turizm giderlerinde de yıllar itibariyle artış yaşandığı gözlenmiştir.

Aşağıda Tablo 7’de Turizm gelirlerinin yıllar itibariyle GSMH içerisindeki payı gür÷lmektedir.

Tablo 7. Turizm Gelirlerinin GSMH İçerisindeki Payı (Cari Alıcı Fiyatlarıyla)

Yıllar	GSMH Milyon \$	Turizm Geliri Milyon \$	Turizm Gelirlerinin GSMH İçindeki Payı %
1980	57.198,3	326,7	0,6
1981	46.087,2	381,3	0,8
1982	52.853,0	370,3	0,7
1983	50.153,5	411,1	0,8
1984	48.986,5	840,0	1,7
1985	52.597,6	1.482,0	2,8
1986	75.173,0	1.215,0	1,6
1987	85.979,0	1.721,1	2,0
1988	90.460,0	2.355,3	2,6
1989	107.544,0	2.556,5	2,4
1990	150.758,0	3.225,0	2,1
1991	150.168,0	2.654,0	1,8
1992	158.122,0	3.639,0	2,3
1993	178.715,0	3.959,0	2,2
1994	132.302,0	4.321,0	3,3
1995	170.081,0	4.957,0	2,9
1996	183.601,0	5.962,1	3,2
1997	192.383,0	8.088,5	4,2
1998	206.552,0	7.808,9	3,8
1999	185.267,0	5.203,0	2,8
2000	200.002,0	7.636,0	3,8
2001	145.693,0	10.066,5	6,9
2002	180.892,0	11.900,9	6,6
2003	239.235,0	13.203,1	5,5
2004	300.578,0	15.887,7	5,3
2005	360.876,0	18.153,5	5,0
2006	399.673,0	16.850,8	4,2
2007	648.754	18.487,0	2,8
2008	741.792	21.919,9	2,9
2009	617.611	21.249,3	3,4

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/belge/1-38683/turizm-istatistikleri.html> Erişim: 29.09.2011

Turizm ve milli gelir etkileşiminde üzerinde durulması gereken ve turizmin ekonomideki rolünü, önemini ortaya çıkaran bir diğer nokta da, turizm gelirlerinin gayri safı milli hsıla (GSMH) ile olan ilişkisinin ölçülmesidir. Turizmin GSMH'ye katkısı, çoğunlukla yabancı ziyaretçi harcamalarını cari fiyatlarla tahmin ederek ve bundan turizm sektörü tarafından satın alınan mal ve hizmetlerin maliyetini çıkararak hesaplanır. Diğer bir ifadeyle; yabancı ziyaretçi harcamaları ile yaratılan GSMH miktarı, turistler tarafından yapılan harcamaların döviz geliri olarak kaydedilmesi ve bu gelirden söz konusu turistlere yapılan hizmetin maliyetinin çıkarılmasıyla bulunabilir (Toprak, 2008:112-113). Bu tür bir hesaplama, iç turizm hareketlerinin yeterince önem taşımadığı ve uluslararası turizmden ekonomik anlamda önemli katkılarının beklendiği azgelişmiş ülkelerde anlamlıdır. Ancak, turizm gelirlerini yalnızca "dış aktif turizm" gelirleriyle sınırlamak doğru değildir. Yerli turistlerin yapmış olduğu turistik tktim harcamalarının da turizm ürünleri satıcılarının gelirini oluşturduğunu ve ilgili sektörlerde harcama-gelir akımını hızlandırdığını ve ekonomi genelinde canlılık yarattığını belirtmek gerekebilir (Barutçugil, 1989:52). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunda, iç turizm harcamaları; toplam turizm gelirlerinin çok önemli bir kısmını oluşturduğundan, hesaplamaların i ve dış turizm için birlikte yapılması daha anlamlı olacaktır.

Çünkü bu yolla kamunun sağlamış olduğu vergi gelirleri de o oranda artış göstermektedir. Normal olarak uluslararası turizm gelirlerinin GSMH’ye oranının  katı kadar bir gelirin, iç turizm hareketlerinden sağlandığı tahmin edilmektedir (Toprak, 2008:113-114).

Türkiye’de GSMH, dış turizm gelirleri ve dış turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı Tablo 7’de gösterilmektedir. Tablo 7’den de izlenebileceği gibi; turizm sektörünün GSMH içindeki payı, oldukça düşüktür. Ancak; iç turizm harcamaları ve turizm yatırımları da dikkate alındığı takdirde, turizmin Türkiye ekonomisinde önemsenmesi gereken bir sektör olduğu ortaya çıkmaktadır. Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda; iç turizm gelirlerinin GSMH’ye oranının, dış turizm gelirlerinin GSMH’ye oranının yaklaşık  katı olduğu kabul edilmektedir. Öyleyse; 2009 yılında Türkiye’de turizm sektörünün GSMH içindeki payı %3,4 olduğuna göre, turizm gelirlerinin GSMH içerisindeki payının tüm sektörü kapsayacak şekilde yaklaşık toplam olarak %10 seviyesinde gerçekleştiği söylenebilir (Barutçugil, 1989:52-53).

Tablo 7 ’de yine Türkiye’nin 1980–2009 yılları arasında dış turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı da grlmektedir. Tablodan da izleneceği gibi; bu oranlar sürekli artış durumundadır. Dış turizm gelirlerinin GSMH’de ki oranı 1984 yılına kadar %1 barajını aşamamıştır. Bu nedenle, turizm sektörünün Türkiye ekonomisi içindeki gelir yaratma etkisi de sınırlı kalmıştır. 1984 yılından sonra bazı dalgalanmalar hariç bu oran, sürekli bir artış göstererek, 1996 yılında %3 seviyesine ulaşmıştır. 2001 yılında da %6,9 ile en yüksek seviyesine çıkmıştır. 2005 ve 2006 yıllarında ise biraz gerileyerek sırasıyla %5,0 ve %4,2 olarak gerçekleşmiştir. Günümüzde de turizm gelirlerinin GSMH’ye oranı; ülkemizde yaklaşık %5’ler seviyesindedir.

Turizm gelirlerinin GSMH içindeki payının, %5 veya daha yüksek oranlarda olması, o ülkenin bir “turizm ülkesi” olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir (Ongan, 1995:54). Bu görüş doğrultusunda; Türkiye’nin bir turizm ülkesi olduğu ve ekonomisinin kısmen turizm sektörüne bağlı olduğunu söylemek mümkün olabilir. Buradan hareketle Türkiye turizm potansiyelini harekete geçirmek için gerekli tedbir alınması ülke ekonomisi açısından yararlı olacaktır. Özellikle Türkiye ekonomisinin en problemliyn olan dış ticaret açığının sağlıklı bir yapıya kavuşmasında bu sektör pozitif katkı sağlayabilir.

3.2. Turizm Sektörünün demeler Dengesine Etkisi

demeler dengesi veya bilançosu, bir ülkedeki yerleşik kişilerin belirli bir dönem boyunca yabancı ülkelerdeki yerleşik kişilerle yaptıkları tüm ekonomik ilişkilerin sonucunu gösteren sistematik bir kayıttır. Kısacası bu kayıt; ülkenin mal, hizmet ve sermaye akımları gibi işlemler aracılığıyla dış dünyadan sağladığı gelirlerin dışarıya yaptığı ödemelere eşit olup olmadığını göstermektedir. Aktif ve pasif olmak üzere iki kısım ve dört bölümden (cari işlemler, sermaye hesabı, resmi rezerv, net hata ve noksan) oluşan bu bilanço içerisinde turizm hareketleri, cari işlemler dengesi başlığı altında hizmetler dengesi kalemi içerisinde yer almaktadır(<http://www.tcmb.gov.tr> 30.09.2011).

demeler dengesinin açık ya da fazla vermesi, ülke ekonomileri açısından çok önemlidir. Çünkü demeler dengesi ülkedeki geliri, istihdam düzeyini, ekonomik büyüme ve kalkınma hızını, döviz kurlarını, dış borçlar gibi

pek çok alanı etkilemektedir (Bahar ve Kozak, 2008:17). Uluslararası turizmin yarattığı döviz hareketleri, turist gönderen ülkenin döviz talebini, turist kabul eden ülkenin de döviz arzını artırıcı bir rol oynadığından, ülkelerin dış ödemeler dengesini olumlu yönde etkilemektedir. Bu özelliği ile turizm gelirleri, döviz sıkıntısı çeken ve ödemeler dengesi açık veren ülkeler için oldukça önemli bir döviz kaynağıdır (Kar, Zorkirişçi ve Yıldırım, 2004:89).

Türkiye’de uluslararası turizm hareketleri nedeniyle elde edilen dövizler daha çok döviz arzı ve talebi üzerinde etkili olmaktadır. Bu etki, dış pasif turizme katılanların görünmeyen ithalat, aktif dış turizme katılanların görünmeyen ihracat şeklinde oluşmaktadır. Bunun sonucunda turizm gelirleri ile turizm giderleri Türkiye’nin dış turizm bilançosunu oluşturmaktadır. Yabancı turistlerin yaptıkları her türlü turistik harcamalar, ödemeler bilançosunun aktifinde, yurt dışına çıkan vatandaşların yaptıkları harcamalar ise bilançonun pasifinde yer almaktadır (Kostak, 2007:79).

Aktif dış turizm bilançosu; bir yıl boyunca uluslararası turistik hareketler sonucunda ülkeye giren döviz miktarını, pasif dış turizm bilançosu ise; bir yıl içerisinde uluslararası turistik hareketler sonucunda ülkeden çıkan döviz miktarını göstermektedir. Giren döviz miktarının ülkeden çıkan döviz miktarından fazla olması durumunda, dış turizm bilançosunda ülke lehine bir fazlalık oluşmaktadır. Dış turizm bilançosundaki bu fazlalık ödemeler dengesi açıklarının büyük bir kısmının kapatılmasında kullanılmaktadır. Aşağıda yer alan Tablo 8’de (1980-2010) turizm gelirlerinin dış ticaret açıklarını kapama payları görülmektedir.

Tablo 8. Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açıklarını Kapama Payı

Yıllar	Dış Ticaret Açığı (DTA) Milyon\$	Turizm Geliri Milyon\$	Turizm Gelirlerinin DTA’yı Kapama Payı (%)
1980	4.999	326,7	6,5
1985	2.975	1.482	49,81
1986	3.648	1.215	33,30
1987	3.968	1.721,1	43,37
1988	2.673	2.355,3	88,11
1989	4.167	2.556,5	61,35
1990	9.555	3.225,0	33,75
1991	7.326	2.654,0	33,52
1992	8.191	3.639,0	45,12
1993	14.160	3.959,0	27,95
1994	4.216	4.321,0	102,49
1995	13.212	4.957,0	37,51
1996	19.424	5.962,1	30,69
1997	21.315	8.088,5	37,94
1998	12.925	7.808,9	60,41
1999	9.443	5.203,0	55,09
2000	22.375	7.636,0	34,12
2001	4.606	10.066,5	218,55
2002	8.590	11.900,9	138,54
2003	16.230	9.676	56,6
2004	32.372	15.887,7	49,0
2005	43.297	18.153,5	42,0
2006	54.041	16.850,8	31,1
2007	62.790	18.487,0	29,4
2008	69.800	21.950,8	31,3
2009	38.785	21.249,3	54,7
2010	71.661	20.806,7	29,0

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı ve Kültür ve Turizm Bakanlığının verilerinden

yararlanılarak hazırlanmıştır.

Turizm sektörü ülkemizin dış ticaret açıklarının kapatılmasında da önemli bir yere sahiptir. Devlet Planlama Teşkilatı, Kültür ve Turizm Bakanlığının yapmış olduğu araştırmalara göre, turizm gelirleri ülkemiz dış ticaret açıklarının büyük bir bölümünü karşılamaktadır. Ülkemizin dış ticaret açıkları her geçen yıl artmaya devam etmiştir. 1980 yılında yaklaşık 5 milyar dolar olan dış ticaret açığı 1985'te 2,9 milyar dolara düşerken; 1995'te 13,2 milyar dolar ve 2000 yılında da 22,3 milyar dolara yükselmiştir. 2010 yılında ise, 71 milyar dolar civarında dış ticaret açığımızın olduğu bilinmektedir.

Turizm sektörünün elde ettiği gelirlerinin dış ticaret açıklarını kapama payı; 1980 yılından 2010 yılına kadar dalgalı bir grafik izlese de artış göstermiştir. 1980 yılında turizm gelirlerinin dış ticaret açıklarını karşılama oranı %6,5 iken 1985'te %49,81'e kadar yükselmiş, 1995 yılında %37,51, 2000 yılında %34,12 ve 2010 yılında da %29,0 oranına ulaşmıştır.

3.3.Turizm Sektörünün İstihdama Etkisi

İstihdam farklı şekillerde ifade edilebildiği gibi, genel anlamıyla, "alışmak ve gelir sağlamak istek ve iradesinde olan kişilerin, mal veya hizmet üretiminde çalıştırılmaları" olarak tanımlanabilir (nlnen ve şahin, 2011:2).

Bir sektörünün ekonomi üzerindeki en belirgin etkilerinden biri yarattığı istihdam olanaklarıdır. Günümüzde ekonomik anlamda en etkin sektör olan hizmetler sektörü içerisinde yer alan turizm sektörü, emek-yoğun üretim özelliği nedeniyle diğer sektörlerden farklı bir yapıya sahiptir. Turizm sektörünün genelinde makineleşme ve otomasyon olanaklarının bazı bilgisayar sistemlerinin kullanımı dışında sınırlı düzeyde kalması; mal hizmet üretiminde sektörünün emek yoğunluğunu korumasına etki etmekte ve yüksek oranda doğrudan istihdam etkisi oluşturmaktadır (Mill ve Morrison, 1992:294; nlnen ve şahin, 2011:3).

Emek-yoğun yapısal özelliğe sahip turizm sektöründe üç farklı istihdam türünden söz edilmektedir (Baytok ,Gl, Mankan, Bilgiçli, Caber, Kızanlıklı, ve şahin, 2008:169; nlnen, Tayfun ve Kılıçlar, 2007:165-166; Kozak, Kozak ve Kozak, 2001:85).

- **Doğrudan istihdam:** Turizm sektörünün kendisinden kaynaklanan ve ona bağımlı olan işlerdir. Konaklama, yeme-içme işletmeleri, hediyelik eşya satan mağazalar, bar ve gece kulüpleri, seyahat acenteleri, ulaştırma işletmeleri ve turizm örgütlerinde yaratılan işler doğrudan istihdam sınıfına girmektedir.
- **Dolaylı istihdam:** Turizm işletmelerine ihtiyaç duyduğu girdileri sağlayan sektörde ve turizm işletmelerinin yapmış oldukları harcamalar sayesinde birtakım gelirler elde eden diğer bazı sektörlerde oluşan istihdamı içermektedir. Örneğin, herhangi bir restoranın kapasite arttırmak için yapmış olduğu inşaatta çalışan işçiler ya da bir otel işletmesinin satışa sunduğu hediyelik eşyaları üreten imalat sanayi işletmesinde çalışanlar dolaylı istihdamı oluştururlar.

- **Uyarılmış istihdam:** Turizm sektöründen elde edilen gelirin tekrar harcanması sonucu meydana gelen ek istihdam artışıdır. Başka bir ifadeyle; turizm çoğaltanın etkileri sonucu ortaya çıkan istihdam da denilebilir. Market, kuyumcu gibi işyerlerinde meydana gelen istihdam artışı bu kapsamda ele alınabilir.

Tablo 9’da Dünya Turizm ve Seyahat Konseyine göre; Türkiye’de 1990’dan 2010 yılına kadar turizm sektörü istihdamında gerçekleşen ve 2021 yılı tahmini veriler yer almaktadır.

Tablo 9. Türkiye’de Turizm Sektörü İstihdam Verileri

Yıllar	Doğrudan İstihdam		Toplam İstihdam	
	(000 kişi)	(%) Pay	(000 kişi)	(%) Pay
1990	293,8	1,5	1287,9	6,6
1991	265,5	1,3	1356,4	6,8
1992	349,6	1,7	1323,3	6,6
1993	396,5	2,0	1369,3	6,9
1994	455,2	2,2	1500,4	7,3
1995	481,6	2,2	1573,7	7,4
1996	532,2	2,4	1729,3	8,0
1997	603,6	2,9	1634,2	8,0
1998	564,3	2,7	1680,4	8,0
1999	527,8	2,4	1375,9	6,4
2000	543,3	2,5	1565,6	7,2
2001	538,8	2,5	1793,9	8,3
2002	535,2	2,4	1758,6	8,1
2003	568,0	2,6	1852,8	8,7
2004	521,5	2,4	1853,7	8,5
2005	474,0	2,1	1794,2	8,1
2006	495,4	2,2	1747,3	7,9
2007	441,4	2,1	1710,3	8,2
2008	461,1	2,1	1756,0	8,2
2009	459,1	2,1	1773,5	8,3
2010	477,3	2,1	1833,9	8,1
2021**	658,0	2,5	2216,0	8,3

Kaynak: World Travel&TourismCouncil,

http://www.wttc.org/eng/Tourism_Research/Tourism_Economic_Research Erişim: 12.10.2011

Turizm sektörü, Türkiye’de 2010 yılında tüm ekonomi içerisinde 1.833.900 kişiye doğrudan ve dolaylı olarak istihdam sağlarken, sektörün toplam istihdam içerisindeki payı %8,1 olarak hesaplanmıştır. Bu rakam, bir önceki yıla göre %3,40’lık bir artış anlamına gelmektedir. Turizmin doğrudan istihdam sağladığı kişi sayısı 477.300; toplam istihdam içerisindeki payı bir önceki yıla göre artış göstererek %2,1 olarak gerçekleşmiştir. 1990- 2010 yılları arasında Türkiye’de turizm sektöründe toplam istihdam oranında ufak çaplı düşüşler yaşanmıştır. Ancak, bu düşüşler turizm sektöründe istihdam edilenlerin sayısındaki artışı engellememiş, bu artış, inişler ve çıkışlara rağmen devam ettiği eldeki verilerden anlaşılmaktadır. Yapılan tahminlerde, doğrudan istihdamın 2021’de 658.000 kişi olacağı, toplam istihdam içerisindeki payının da %2,5 olacağı öngörülmektedir. Aynı dönemde, ekonomik yapı içerisinde 2.216.000 kişiye doğrudan ve dolaylı istihdam sağlayarak, toplam istihdam içerisindeki payının %8,3 olacağı öngörülmektedir.

Turizmin sağladığı istihdam etkisi genellikle gizlidir. Turizm, yoğun sezon döneminde diğer sektrlerden işgücü transfer etmektedir. Ancak, bu

transfer edilen kişiler istihdam hesaplamalarına dahil edilmemektedirler. Bu durum da, turizmin istihdam üzerindeki etkilerini değerlendirmeyi zorlaştırmaktadır. Diğer yandan sektörde istihdam edilenlerin çoğunluğunun sigortasız çalıştırılması, bu kişilerin çalıştıkları halde kayıtlarda işsiz olarak görülmelerine neden olmaktadır.

Yapılan açıklamalar doğrultusunda; turizm sektörünün bir ülkenin demeler dengesinin düzenlenmesinde, gelir yaratılmasında dolayısıyla ülke döviz gelirinin arttırılmasında, bağlantılı olduğu diğer birçok sektörün hareketlenmesinin sağlanmasında (inşaat, yeme-içme, eğlence, taşımacılık vb.) olduğu gibi, istihdam olanakları yaratarak işsizlik probleminin azaltılmasında da önemli etkilere sahip olduğu söylenebilir (Yıldız, 2011:69).

3.4. Turizm Sektörünün Yatırımlara Etkisi

Yatırım, gelecekte sağlanabilecek bir dizi faydanın beklentisi ile sahip olunan kaynakların mevcut kaynaklara aktarılmasıdır. Turizmde yatırım, turizm işletmesinin amacı olan faaliyetlerin tatmin edici koşullar içerisinde yapılabilmesi, geliştirilebilmesi, rekabet gücünün korunabilmesi için, bir yıldan uzun süre kullanılabilir sermaye mallarının temin edilmesi ve gerekli döner sermaye varlıklarının satın alınmasıdır (Çımat ve Bahar, 2003:12). Diğer bir ifadeyle; turizm yatırımları, turistlerin konaklama, yeme-içme, eğlenme ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılayan tesis, arazi ve araç-gereçlerin tümüdür.

Turizm alanında gerçekleştirilen yatırımları üç başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar, altyapı yatırımları, konaklama tesisleri yatırımları ve diğer hizmet tesisleri yatırımlarıdır (Kozak ve diğer, 2001:125).

- **Altyapı yatırımları:** Merkezi veya yerel yönetimlerce doğrudan turizm sektörüne dönük olmayan yatırımlardır. Yol, liman, havaalanı gibi yatırımlar bu grupta değerlendirilmektedir. Yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilen elektrik, su, havagazı, telekomünikasyon gibi yatırımlarda bu kapsama girmektedir.
- **Konaklama tesisleri yatırımları:** Turizm faaliyetine katılan kişilerin, başta konaklama olmak üzere, yeme-içme, eğlence vb. hizmetlerini üreten işletmelere yapılan yatırımlardır. Otel, motel, tatil köyü, oberj gibi yatırımlar bu kapsamda değerlendirilmekte ve turizmin st yapı yatırımlarını oluştırmaktadırlar.
- **Diğer hizmet tesisleri yatırımları:** Alt yapı ve konaklama tesisleri dışında kalan ve her biri kendi alanında ayrı hizmetler sunan, turistlerin yeme-içme, eğlenme, spor yapma, alışveriş gereksinimlerini karşılamak üzere kurulan lokanta, gazino, kafeterya, çay bahçesi, yüzme havuzu, spor tesisleri, plajlar vb. yatırımlardır.

Turizm önemli bir ekonomik faaliyet olmasına rağmen, bu alanda planlanan yatırımlar, 1980'li yıllara kadar yetersiz bir düzeyde kalmıştır. 1980–1983 yılları arasında yaşanmakta olan duraklama devam etmiş ve turizm yatırımlarında, bu sektöre yapılan yatırımları özendirmek için, 1983 yılında

yürürlüğe giren 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu'nun etkisini göstermeye başlaması ve özellikle sektörün 1985 yılında, kalkınmada özel önem taşıyan sektör kapsamına alınması ile birlikte artış gözlenmiştir (Boz, 2006:97). 1998–2010 yılları arasında turizm yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 10. Turizm Yatırımlarının Toplam Sabit Sermaye Yatırımları İçindeki Payı

Yıllar	Toplam Sabit Sermaye Yatırımları (kamu+özel) Cari Fiyatlarla Bin TL	Toplam Sabit Sermaye Yatırımlarının İçinde Turizmin Payı (%)
1998	16.229.649	3,0
1999	20.207.815	4,2
2000	34.712.629	3,6
2001	39.355.232	4,5
2002	60.040.982	4,9
2003	79.171.321	6,1
2004	115.775.939	6,0
2005	138.815.259	6,2
2006	171.520.371	5,7
2007	183.415.534	4,2
2008	192.093.177	4,7
2009	163.942.705	4,0

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ueg/2009/2009.asp> Erişim: 15.10.2011

Tablo 10'da görüldüğü üzere, turizm yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payı 1998 yılında %3,0 iken, bu oran 1999 yılından 2005 yılına kadar kademeli olarak büyüyerek %6,2 seviyesine ulaşmıştır. 2006 yılından sonra turizm yatırımlarındaki azalmaya paralel olarak 2009 yılına kadar %4,0 seviyesine gerilemiştir. Bunun sebebi, 2009 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin turizm yatırımlarını da olumsuz etkilemesidir. Ayrıca, Türkiye'de yatırımlarda karşılaşılan kaynak sıkıntısının olması turizm yatırımlarının da yeterli pay alamamasına neden olmaktadır.

4.Sonuç

Günümüzde turizm sektörü, yüksek dış ticaret açığına sahip gelişmekte olan ülkeler açısından son derece önemlidir. Çünkü bu sektör; döviz girdisini sağılayan, milli geliri arttırıcı etkisi olan, bölgelerarası gelir dengesizliklerini gideren ve yarattığı istihdam olanakları ile işsizliğin azaltılmasına katkıda bulunan önemli ekonomik faaliyetleri kapsamaktadır.

2010 yılı itibariyle dünyada en çok turist alan ülkeler sıralamasında Türkiye 27 milyon turist ile yedinci sırada, en çok turizm geliri elde eden ülke sıralamasında ise 20,8 milyar dolarlık geliri ile onuncu sırada yer almıştır. Bu durum; dünyanın en hızlı gelişen ve büyüyen sektörü olan turizmin, dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'de de son yıllarda, büyük bir ilerleme kaydettiğini ve hızla geliştiğini göstermektedir.

Bir hizmet sektörü olan turizmin, Türkiye ekonomisine yaptığı olumlu katkılar açıkça ortadadır. 2009 yılı itibariyle Türkiye'de dış turizm gelirlerinin GSMH'ye oranı %3,4'e ulaşmıştır. İç turizm gelirleri payının GSMH'ye eklenmesiyle bu pay 2009 yılında, yaklaşık %10'lara ulaşmıştır.

Turizm sektörü ülkemizin dış ticaret açıklarının kapatılmasında da önemli bir yere sahiptir. DPT ve Kültür ve Turizm Bakanlığının yapmış olduğu

araştırmalara göre, turizm gelirleri ülkemiz dış ticaret açıklarının büyük bir bölümünü karşılamaktadır. 2010 yılında, 71 milyar dolar civarında dış ticaret aımız olduğu tespit edilmiş ve turizm gelirleriyle bu açıkların %29'u kapatılmıştır.

Bununla birlikte, turizm sektörünün emek yoğun yapısal bir özelliğe sahip olması, yüksek oranda doğrudan istihdam olanakları yaratmaktadır. Türkiye'de, turizm sektörü 2010 yılında, tüm ekonomi içerisinde 1.833.900 kişiye doğrudan ve dolaylı olarak istihdam sağlamış ve toplam istihdam içerisindeki payı % 8,1 olarak hesaplanmıştır.

Ülkemizde turizm sektörünün ekonomik açıdan öneminin anlaşılması ve gelen turist sayılarının her geçen yıl biraz daha artması devleti ve girişimcileri ülkeye daha fazla turist çekebilmek amacıyla yatırım yapmaya itmektedir. Ancak yatırımlarda karşılaşılan kaynak sıkıntısının olması turizm yatırımlarının da toplam yatırımlar içerisinde yeterli pay alamamasına neden olmuştur. Bu durum, ülkede turizm yatırımları için yabancı sermayenin oluşmasına neden olmuştur. 2003 yılında yürürlüğe giren 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile yabancı sermayeli şirketlerin ve şubelerin kuruluşu ve faaliyetlerine ilişkin izin sistemi kaldırılmıştır. Bu nedenle, turizm sektöründe yabancı sermaye yatırımlarının payı çok gerilemiş ve 2006 yılı itibariyle bu pay %0,2'ye düşmüştür.

Ayrıca, Turizmin, lke insanın refahını yükselttiği, ulusal üretimde artış sağladığı, yerel ve bölgesel kalkınmayı desteklediği de belirlenmiştir.

Turizm sektörü dünyada ve ülkemizde hızla gelişmektedir. Turizmin lke ekonomisine olan katkısının arttırabilmesi ve sürdürülebilmesi için, ülkemizin sahip olduğu tarihi ve doğal güzellikler tüm dünyada tanıtılmalıdır. Son yıllarda çeşitli organizasyonlara ev sahipliği yapması nedeniyle tanıtım kısmen başarılı olsa da reklm faaliyetlerine büyük önem verilmelidir. Ayrıca lkemizdeki turizm işletmelerinin de katılımı ile kurulacak fonlarla ülkemizdeki turizm sorunları ortadan kaldırılmaya çalışılmalı, daha etkin tanıtım kampanyaları ile potansiyel pazarlarda avantaj sağlanmaya çalışılmalıdır.

Bugün lkemizin iki ciddi ekonomik sorunu bulunmaktadır. Bunlar; işsizlik ve dış ticaret açığıdır. Bu iki problemin üzümünde ciddi katkı sağlayacak sektör turizm sektörüdür. Bu sektörle ilgili gerekli teşvik, desteklerle yeni projeler geliştirilmeli ve sektörün önündeki engelleri kaldırmaya dönük yapısal önlemler bir an önce alınmalıdır.

Kaynakça

- Bahar, O. (2006). Turizm Sektörünün Türkiye'nin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Var Analizi Yaklaşımı, *Yönetim ve Ekonomi, Celal Bayar Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, Manisa, 2(13), 137-138.
- Bahar, O. ve Kozak, M. (2008). *Turizm Ekonomisi*, (2.Basım), Detay Yayıncılık, Ankara, ss.17-162.
- Barutçugil, S. İ. (1989). *Turizm İşletmeciliği*. Beta Yayıncılık, İstanbul, ss.52-53.
- Baytok, A., Gül, K., Mankan, E., Bilgiçli, İ., Caber, M., Kızanlıklılı, M. M. ve Şahin, T. (2008). *Turizm Ekonomisi*, Lisans Yayıncılık, İstanbul, ss.169.
- Boz, C. (2006). *Dünyada Turizm Endüstrisinde İstihdam ve Çalışma Şartları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çeken, H., Ateşoğlu, L., Dalgın, T. ve Karadağ, L. (2008). Turizm Talebine Bağlı Olarak Uluslararası Turizm Hareketlerindeki Gelişmeler, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz 7(26), 72-77.
- Çeken, H. ve Ateşoğlu, L. (2008). Küreselleşme Sürecinde Turizm Endüstrisinin Avrupa Birliği Ve Türkiye Ekonomisindeki Yeri Ve Önemi, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:(1),139.
- Çımat, A. ve Bahar, O. (2003). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri Ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*. Sayı:6, ss.2-12.
- Demirtaş, E. (2000). Türkiye Ve Bazı Avrupa Birliği Ülkelerinde Turizm Yatırımlarına Verilen Teşvikler, *İzmir Ticaret Odası Yayını*, Yayın No:(80),2-4, İzmir.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Temel Ekonomik Göstergeler, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ueg/2009/2009.asp> Erişim: 15.10.2011
- Gülbahar, O. (2009). 2000'li Yıllarda Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçi Profili, *C.Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 10(2), 107.
- Hepaktan, C. E. ve Çınar, S. (2010). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 136.
- Kar, M., Zorkirişçi, E. ve Yıldırım, M. (2004). Turizmin Ekonomiye Katkısı Üzerine Ampirik Bir Değerlendirme, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı (8),89.
- Kostak, D. (2007). *Turizm Hareketleri (Türkiye Örneği Üzerinden Sağlık Turizmi)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kozak, N., Kozak, M. A. ve Kozak, M. (2001). *Genel Turizm İlkeler-Kavramlar*, Detay Yayıncılık, Ankara, ss.85-125.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı,
<http://sgb.kulturturizm.gov.tr/belge/1-90750/turizm-istatistikleri.html>
Erişim:25.09.2011
<http://www.ktbayirimisletmeler.gov.tr/belge/1-38683/turizm-istatistikleri.html> Erişim: 29.09.2011
<http://www.turizm.gov.tr> Erişim:15.02.2011

- Mill, R. C. ve Morrison, A. M. (1992). *The Tourism System*, (2 Edition), New Jersey, USA. pp.294.
- Ongan, S. (1995). *Türkiye’de Turizm Sektörünün Gelişmesinde Mali Kesimin Rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TCMB (2011). <http://www.tcmb.gov.tr> 30.09.2011
- Toprak, L. (2008). *Bölgelerarası Kalkınma Farklılıklarını Gidermede Turizmin Rolü: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=51&ust_id=14
Erişim:26.09.2011
- UNWTO, www.unwto.org.tr Erişim:20.09.2011
http://mkt.unwto.org/sites/all/files/docpdf/unwtohighlights11enhr_1.pdf Erişim: 20.09.2011
<http://unwto.org/facts/eng/vision.htm> Erişim:20.09.2011
- Ünlüöner, K., Tayfun, A. ve Kılıçlar, A. (2007). *Turizm Ekonomisi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, ss.165-166.
- Ünlüöner, K. ve Şahin, S. Z. (2011). Turizmde İstihdam, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Yaz, 10(37), 2-3
- World Travel&TourismCouncil,
http://www.wttc.org/eng/Tourism_Research/Tourism_Economic_Research
Erişim: 12.10.2011
- Yarcan, Ş. (1998). *Türkiye’de Turizm ve Uluslararasılaşma*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.74.
- Yıldız, Z. (2011). Turizm Sektörünün Gelişimi Ve İstihdam Üzerindeki Etkisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(5), 67-69.
- Zengin, B. (2010). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisine Reel Ve Moneter Etkileri, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(1), 104-123.